

Universitetskanslersämbetets tematiska utvärdering av breddad rekrytering

Självvärdering breddad rekrytering

Lärosäte: Umeå universitet (vårt dnr FS 1.6.2-914-21)

Syftet med den tematiska utvärderingen är att på nationell nivå synliggöra hur landets lärosäten arbetar med breddad rekrytering, visa på vilka resultat som har uppnåtts och vilka utvecklingsbehov som finns och att på så vis bidra med kunskap och utveckling. Ambitionen är att utvärderingen både ska skapa kunskap om arbetet med breddad rekrytering och göra nytta genom att stödja utvecklingsarbetet för högsta möjliga kvalitet i sektorn.

Likt en traditionell utvärdering görs en bedömning av respektive lärosätes arbete med breddad rekrytering men det ges inget samlat omdöme om lärosätets arbete eller uppnådda resultat. Bedömnarnas roll är att göra en bedömning av respektive lärosätes arbete i form av graderade rekommendationer och ge återkoppling till lärosätet med fokus på utveckling.

Bedömning utifrån lärosätets förutsättningar

Enligt högskolelagen (se 1 kap. 5 § fjärde stycket) har lärosätet krav på sig att arbeta med breddad rekrytering men hur lärosätet har valt att arbeta kan se olika ut beroende på lärosätets organisation, inriktning, storlek etc. Självvärderingen inleds därför med en bakgrundsbeskrivning där lärosätet redogör för sina specifika förutsättningar för arbetet med breddad rekrytering. Därefter besvarar lärosätet de fyra utvärderingsfrågorna. På så vis kan lärosätet analysera och värdera sitt arbete utifrån sitt eget lärosätes specifika profil och förutsättningar och få återkoppling utifrån det.s

Utforskande ansats för att gynna interna kvalitetsarbetet

Syftet med självvärderingen är att ge lärosätet möjlighet att beskriva, analysera och värdera sitt arbete med breddad rekrytering. Utvärderingsfrågorna är därför formulerade som öppna och breda frågor för att uppmuntra lärosätet att ha en utforskande ansats när det analyserar och värderar sitt arbete. Att skriva en självvärdering kan därmed vara en del av det interna kvalitetsarbetet där berörda aktörer får en gemensam syn på hur lärosätet arbetar med breddad rekrytering, resultat och utvecklingsbehov.

Utvärderingen omfattar lärosätenas arbete med breddad rekrytering. Detta utesluter inte att lärosätena kan redogöra för arbete med breddat deltagande som ett verktyg för arbetet med breddad rekrytering.

Vägledning, mall och instruktioner för självvärderingen

I *Vägledning för tematisk utvärdering av breddad rekrytering* (UKÄ 2020, reg.nr 411-00305-20) presenteras utvärderingens bakgrund, utgångspunkter och uppläggning samt de bedömningsområden och utvärderingsfrågor som ingår i utvärderingen. I vägledningen

finns förklarande text som syftar till att ge uppslag på vad som kan rymmas inom respektive utvärderingsfråga.

Denna mall ska användas för självvärderingen och består av de bedömningsområden och utvärderingsfrågor som ingår i utvärderingen:

- **Styrning och organisation**
- **Utformning, genomförande och resultat**

Följande instruktioner gäller för självvärderingen:

- Självvärderingen indelas i enlighet med rubrikerna som anges nedan. Lärosätet är fritt att strukturera sin text med ev. underrubriker.
- Självvärderingen kan innehålla länkar, men endast för att närmare beskriva exempel. Vänligen kontrollera att ev. länkar är tillgängliga för externa bedömare. Det är viktigt att självvärderingen ska kunna läsas och bedömas utan att bedömarna tar del av länkarna.
- Maximalt fem bilagor får laddas upp som komplement till självvärderingen. Ev. ytterligare dokument kan listas på ett försättsblad till bilagorna så att bedömarna kan efterfråga dem vid behov. Alla källor ska vara tillgängliga för bedömarna vid förfrågan.
- Självvärderingen ska inte överstiga 35 000 tecken med blanksteg (motsvarande 10 sidor i 11 punkters textstorlek), exklusive SWOT-analys, mallens rubriker och inledande text. Mallens formgivning och marginaler ska inte ändras.
- Självvärderingen och eventuella bilagor laddas upp och registreras i UKÄ Direkt senast den 3 maj 2021. Se Användarmanual för UKÄ Direkt.

Bakgrundsbeskrivning

Beskriv lärosätets specifika förutsättningar för arbetet med breddad rekrytering, t.ex. lärosätets profil, utbildningsutbud, antal studenter, antal doktorander, nationell eller regional rekrytering.

Bakgrund

Umeå universitet är ett bredduniversitet med utbildning och forskning inom humaniora, medicin, natur- och teknikvetenskap, samhällsvetenskap, utbildningsvetenskap samt det konstnärliga området. Universitetets institutioner är organiserade under fyra fakulteter – Humanistiska, Medicinska, Samhällsvetenskapliga och Teknisk-naturvetenskapliga fakulteten. Lärarhögskolan är ett organ under rektor med uppdrag att samordna, utveckla och kvalitetssäkra lärarutbildning och utbildningsvetenskap vid Umeå universitetet. Lärarhögskolan jämställs i kraft av detta uppdrag med en fakultet.

Umeå universitet hade år 2020 omkring 35 500 studenter (17 500 helårsstudenter), 885 forskarstuderande och 4 200 anställda. Vid universitetet erbjuds ca 150 utbildningsprogram på grundnivå och avancerad nivå samt ca 2 700 kurser varav 1 500 utlyses som fristående kurser. Lärosätet har 115 forskarutbildningsämnen.

Studentpopulation

Umeå universitet är riksrekryterande. Stockholm passerade Västerbotten som det län flest studenter kommer ifrån läsåret 08/09. Av högskolenybörjarna höstterminen 2017 utgjorde studenter från Stockholms län den enskilt största gruppen (19 procent).¹ Umeå universitet attraherar även en stor andel av högskolenybörjarna från Västerbottens län. Läsåret 2017/18 valde 34 procent av västerbottningarna Umeå universitet. Höstterminen 2017 kom 11 procent av lärosätets nybörjare från Västerbottens län. Samtidigt som det är ett riksrekryterande lärosäte är Umeå universitet det primära valet för norrlänningar som söker sig till högre utbildning. I samtliga kommuner utom fyra i Norrland, är Umeå universitet ett av de tre mest sökta lärosätena.

Ungefär 15 procent av studenterna på grundnivå och avancerad nivå vid Umeå universitet hade utländsk bakgrund läsåret 2016/17. Andelen studenter med utländsk bakgrund har ökat i takt med att rekryteringen från Stockholms län ökade under åren 2008-2016. Utgående från universitetets geografiska rekrytering på kommunnivå och kommunernas befolkningssammansättning vad gäller personer med utländsk bakgrund², borde ca 24 procent av studenterna vid Umeå universitet ha utländsk bakgrund. Umeå universitet har därmed en underrekrytering av studenter med utländsk bakgrund med 9 procentenheter.

Umeå universitet rekryterar fler kvinnor än män. Läsåret 2020/21 utgör kvinnor 58 procent av de nya studenterna. Av utbildningsprogrammen har 76 procent en könsfördelning utanför 40-60-spannet för programnybörjare. Ur jämställdhetssynpunkt är andelen kvinnor för hög vid 63 procent av utbildningarna och andelen män vid 13 procent av utbildningarna.

¹ Med högskolenybörjare avses här studenter som aldrig tidigare varit registrerade vid Umeå universitet, studenten kan dock tidigare ha varit registrerad vid annan högskola

² Från SCB's kommundata

Ungefär 39 procent av nybörjarstudenterna vid Umeå universitet hade 2017/18 föräldrar utan eftergymnasial utbildning. Motsvarande siffra för 19-21 åringar i rikspopulationen är 50 procent. Det finns en liten skillnad mellan könen då 41 procent av kvinnorna och 36 procent av männen har föräldrar utan eftergymnasial utbildning.

Umeå universitets doktorander ligger nära rikssnittet vad gäller föräldrars utbildningsnivå vilket innebär att närmare 30 procent har föräldrar med utbildning på förgymnasial nivå eller gymnasienivå och tio procent av doktoranderna har föräldrar med forskarutbildning.

Bedömningsområde: Styrning och organisation

Besvara utvärderingsfrågorna nedan genom att **beskriva, analysera och värdera** hur lärosätet tar sig an arbetet med kravet i högskolelagen om att bredda rekrytering till högskolan (HL 1 kap. 5 § fjärde stycket). Referera till ev. bilagor.

Beskriv, analysera och värdera lärosätets arbete med breddad rekrytering utifrån följande utvärderingsfrågor:

1. Vad vill lärosätet uppnå med arbetet?
2. Hur skapar lärosätet ramar och förutsättningar för arbetet?

Vad vill universitetet uppnå med arbetet?

Högsta kvalitet i forskning och utbildning utgör grunden för Umeå universitets vision som fastställdes av universitetsstyrelsen i april 2019. Visionen är vägledande för kvalitetsarbetet och utgör grunden för verksamhetsplanering i treårscykler på alla organisatoriska nivåer. Visionen beskrivs under tre huvudrubriker: Framtidsansvar, Kunskapsutveckling i samspel samt Konkurrenskraft och stolthet. Att Umeå universitet tar framtidsansvar innebär t ex att lärosätet *erbjuder flexibla utbildningar som möter behoven i ett föränderligt arbetsliv som förutsätter ett livslångt lärande*. Framtidsansvar innebär också att *Umeå universitet attraherar en mångfald av studenter som berikar den akademiska miljön genom sina olika erfarenheter och perspektiv*. Visionen anger under avsnittet Konkurrenskraft och stolthet att *Universitetet kännetecknas av en inkluderande kultur där jämställdhet, mångfald och lika villkor är självklart*. Detta manifesteras i Umeå universitets verksamhetsplan för åren 2020-2022 (FS 1.3.1-151-20).

Baserat på fakulteternas, Lärarhögskolans, Universitetsbibliotekets samt Universitetsförvaltningens verksamhetsplaner (mål, strategier och aktiviteter) har universitetet identifierat ett antal teman i den övergripande planen. Ett tema i universitetets verksamhetsplan är *Mångfald och lika villkor*. En inriktning under detta tema är *Arbeta för fler vägar in till studier och arbete vid Umeå universitet (breddad rekrytering)*. De exempel som redovisas under bedömningsområde 2 nedan illustrerar kopplingar mellan universitetets vision, verksamhetsplan och det arbete som görs för breddad rekrytering.

Arbetet med breddad rekrytering vid fakulteter/Lärarhögskola påverkar i hög grad rekryteringen till utbildning på forskarnivå. Utbudet av forskarutbildningsämnen vid universitetet styr också rekryteringen, dvs de doktorandanställningar som utannonseras sker inom ramen för de ämnen som

finns vid universitetet. Anställningarna söks i konkurrens och bäst meriterad får anställningen, vilket innebär att det är svårt att påverka arbetet med breddad rekrytering på forskarutbildningsnivå.

Uppföljning av studentpopulationen

Umeå universitets styrdokument *Kvalitetssystem för utbildning* omfattar ett antal återkommande centralt initierade studentundersökningar som utgör en viktig del av det formaliserade och systematiska arbetet med att följa upp studenter samt deras synpunkter och erfarenheter. För studenter på grundnivå och avancerad nivå finns Nybörjarenkäten och Studiebarometern (besvaras i huvudsak av programstudenter på sin första respektive femte termin). För doktorander finns Medarbetarenkäten samt Avgångsenkäten. Inom vissa fakulteter genomförs återkommande alumnundersökningar.

De huvudsakliga syftena med Nybörjarenkäten är dels att få information och kunskap om varför studenterna valt den utbildning de påbörjat, dels att få en bild av hur de uppfattar den information och det mottagande som de fick i anslutning till utbildningsstarten. Studiebarometern syftar till att fånga studenternas upplevelser av studierna och studiesituationen. Där ställs också frågor med bäring på breddad rekrytering, till exempel kön, studiesocial bakgrund, utländsk härkomst och hemmavarande barn. I avgångsenkäten för doktorander ställs frågor om bl a doktorandernas bakgrund, såsom ålder, kön och om doktoranden vuxit upp i hushåll där personer haft doktorsexamen.

Umeå universitets studentundersökningar används huvudsakligen för att följa upp studenters synpunkter och erfarenheter och inte för att följa upp studentpopulationen i sig. Detta är ett utvecklingsområde. Att Nybörjarenkäten främst omfattar campusstudenter innebär att lärosätet inte har samma kunskaper om studenter som enbart läser nätburna kurser och program, vilket också gäller internationella nybörjarstudenter. Även detta är ett utvecklingsområde.

Hur skapar lärosätet ramar och förutsättningar för arbetet?

Baserat på universitetets vision har fakulteter och Lärarhögskolan frihet att på fakultetsnivå och/eller institutions-/programnivå sätta mål och utforma aktiviteter för sina respektive målgrupper för arbetet med breddad rekrytering på det sätt som bäst motsvarar enskilda utbildningars behov och förutsättningar. Det är i linje med Umeå universitets tillitsbaserade styrmodell att inte styra arbetet med breddad rekrytering genom centralt fastställda mål och strategier. Därför finns heller ingen centralt fastställd policy eller handlingsplan för breddad rekrytering. I samband med att utbildningsprogram inrättas anger dock universitetets Kvalitetssystem för utbildning bl a att *insatser som planeras för att motverka ojämställdhet i rekrytering och genomströmning* ska beskrivas.

Även uppföljning av arbetet med breddad rekrytering och breddat deltagande sker i huvudsak på fakultetsnivå eller vid den enhet som arbetet utförts, se nedan.

Ansvarsfördelning

Ansvar för arbetet med breddad rekrytering följer i allt väsentligt universitetets ordinarie linjestruktur. Därutöver finns ett antal organ och funktioner som har stor betydelse för arbetet med breddad rekrytering och breddat deltagande. Dessa kan skilja sig något mellan fakulteterna, men beskrivningen nedan gäller i stort för samtliga fakulteter och Lärarhögskolan.

På institutionsnivå spelar program- och kursansvariga en viktig roll genom att de ofta är den direkta studiesociala länken till studentgruppen. Att det finns personer med studievägledningsfunktion nära utbildningen är också viktigt. Dessa funktioner följer upp studieresultaten hos studenterna på grundnivå och avancerad nivå. Vid behov kontaktar de och erbjuder stöd till studenter som inte presterar i enlighet med kurs- och utbildningsplan. Lokala studievägledare har också möjlighet att upprätta individuella studieplaner för studenter som avviker från den normala studietakten alternativt ge studenterna vägledning för att underlätta för dem att nå examensmålen. Tillsammans är dessa funktioner centrala för att studierna ska fungera väl och deras bemötande av studenterna är av stor vikt för att studenter ska fullfölja sin utbildning.

En annan central grupp på institutionerna är studieadministratörerna som stöttar studenterna i olika situationer som kan uppstå under studierna och vars höga tillgänglighet är en styrka. Det finns även kontaktpersoner för studenter med funktionsnedsättning på de flesta institutionerna.

På fakultetsnivå har utbildningsledaren, dvs. administrativ personal med mycket god överblick över fakultetens hela utbildningsverksamhet, övergripande ansvar för kvalitetsarbetet på utbildningen på grundnivå och avancerad nivå. Därmed följer ett ansvar för att skapa förutsättningar i form av t.ex. riktade satsningar, kompetensutvecklingstillfällen för lärare och även att följa upp hur arbetet med breddad rekrytering fortgår. På institutionerna och programmen arbetar lärare, studievägledare, studierektorerna samt studenterna med att formulera innehållet i t.ex. informationskampanjer. Tillsammans med kommunikatörerna informeras om utbildningsutbud och vilka olika möjligheter det finns att bedriva studier, till exempel på campus eller på distans, på heltid eller deltid. I kommunikatörernas uppdrag ingår också att nå ut till nya studentgrupper.

Inom Universitetsbiblioteket och Medicinska biblioteket finns Studieverkstaden där en grupp skrivpedagoger och bibliotekarier arbetar med studenter och doktorander såväl individuellt som i grupp för att stötta dem att förbättra sina generella kompetenser. Bland annat erbjuds stöd och kurser i akademiskt skrivande på svenska och engelska, informationssökning, muntliga presentationer och studieteknik (se exempel under avsnittet *Tidiga stödinsatser*). Universitetsbiblioteket har ett bokningsbart resursrum för studenter med funktionsnedsättning.

Bland stödfunktionerna är Studentcentrum och Kommunikationsenheten viktiga för att stödja verksamheten i frågor om breddad rekrytering och breddat deltagande. Inom Studentcentrum finns bland annat den centrala studievägledningen, studenthälsan samt stöd till studenter med funktionsnedsättning. Studievägledning för presumtiva och befintliga studenter är i sig ett verktyg för att bredda rekryteringen och kan vara en del i att minska snedrekryteringen till vidare studier. Studentcentrum tilldelades under 2020 centrala medel för att bedriva projektet *Studenter från studieovana miljöer*. Projektet syftade till breddad rekrytering och ökad genomströmning, se nedan. Exempel på Kommunikationsenhetens arbete med breddad rekrytering beskrivs under avsnittet Information och marknadsföring.

Kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte

Lärares högskolepedagogiska kompetensutveckling sker löpande i ordinarie kärnverksamhet. Kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte på området breddad rekrytering har de senaste åren exempelvis anordnats i samband med fakulteternas lärardagar. Riktade kompetensutvecklingsinsatser sker också via den centralt finansierade Enheten för universitetspedagogik och lärandestöd, UPL. Grundkursen i högskolepedagogik som ges vid UPL

bidrar till breddat deltagande genom att den omfattar inslag om tillgänglighet, bemötande av studenter med funktionsnedsättning men också områden som studerandeaktiva lärandeformer och varierade undervisningsmetoder som ger förutsättningar för att undervisa och designa undervisning så att den tillgodoser olika målgrupper.

För att främja kunskaps- och erfarenhetsutbyte inom lärosätet finns ett studentstödsnätverk med bl a centrala och lokala studievägledare, personal vid studenthälsa och studieverkstad och samordnare för studenter med funktionsnedsättning. Frågor som diskuteras har ofta koppling till breddad rekrytering och breddat deltagande.

Umeå universitet är medlem i det nationella nätverket Include som arbetar för breddad rekrytering inom högre utbildning.

Extern samverkan

Kommunala lärcentra underlättar för studenter som inte kan eller vill flytta till en ort som har en högskola, därför har Umeå universitet samarbetat med lärcentra i regionen under många år. De kan erbjuda studenterna service och möjlighet att nyttja lokaler för studier. Studenterna kan till exempel genomföra skriftlig examination i lokalerna.

Inom ramen för projektet *Studenter från studieovana miljöer* var ett av målen att inleda och etablera samarbete med vidareinformatörer (t ex studie- och yrkesvägledare inom andra skolformer) i några utvalda kommuner som ingår i Akademi Norr. Då pandemin omöjliggjorde fysiska besök inleddes under hösten i stället samverkan med vägledare vid lärcenter i Vilhelmina, Åsele och Dorotea, vilken resulterade i en gemensam digital aktivitet för presumtiva sökande från dessa kommuner. Projektet är avslutat men erfarenheterna ligger till grund för fortsatt samarbete med fokus på att nå presumtiva studenter för att med information och stöd inför studieval sänka trösklarna för dem att ta steget till högskolestudier.

Bedömningsområde: Utformning, genomförande och resultat

Besvara utvärderingsfrågorna nedan genom att **beskriva, analysera och värdera** hur verksamheten på ett systematiskt sätt utformas, genomförs och följs upp utifrån de ambitioner som lärosätet har beskrivit i utvärderingsfråga 1. Besvara frågorna genom att **ge exempel** (maximalt fem).

Beskriv, analysera och värdera lärosätets arbete med breddad rekrytering utifrån följande utvärderingsfrågor:

3. Vad gör lärosätet i sitt arbete med breddad rekrytering?
4. Hur följer lärosätet upp resultatet från arbetet med breddad rekrytering?

Av propositionen Den öppna högskolan (2001/02:15, sid 18-19) som utgör förarbetet till Högskolelagen 1 kap 5 §, framgår bl a att *Den mångfald som finns i samhället måste i större utsträckning avspeglas i högskolan, både när det gäller studenter, lärare och forskare.* Umeå

universitet tolkar detta som att lärosätena ska arbeta aktivt för att studentpopulationens sammansättning i så stor utsträckning som möjligt ska avspegla befolkningen i stort.

Breddat deltagande kan uppnås genom rekryteringsinsatser, insatser för mottagande och introduktion samt insatser som ger alla studenter bättre förutsättningar att fullfölja sina studier. Breddad rekrytering kan även uppnås genom utbildning som leder till särskild behörighet. Basåret är ett sådant exempel på rekryteringskälla som bidrar till breddad rekrytering då det möjliggör för personer med annan gymnasieutbildning än teknik och naturvetenskap att söka sig till Teknisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningar.

Nedan följer exempel på arbete med breddad rekrytering inom tre olika områden.

Exempel 1: Information och marknadsföring

Det är Umeå universitets ambition att informations- och marknadsföringsmaterial ska illustrera studentpopulationens mångfald i både bild och text. Språket ska vara inkluderande och tillgängligt oavsett förkunskaper om högre utbildning och universitetsstudier. Visuellt använder universitetet bilder där en bredd av studenter skildras framförallt utifrån kön och etnicitet. I information om lärosätets studenter används, förutom kön och etnicitet, en variation av stad och landsbygd.

Könsbundna studieval motverkas inte bara i olika former av informationsmaterial utan även genom andra insatser. Till exempel har den Teknisk-naturvetenskapliga fakulteten i många år arbetat med att öka andelen kvinnor inom IT- och ingenjörstudier. Inom ramen för Ingenjörsvetenskapsakademins långsiktiga satsning "Kunskap i världsklass" deltar fakulteten i ett projekt som benämns "Vera Roadshow". Det övergripande syftet med projektet är att intressera fler kvinnor för ingenjörsvetenskapen. En annan långsiktig satsning för att öka rekryteringen i allmänhet och kvinnor i synnerhet till teknikutbildningar är tävlingen TeknikÅttan. Att isolera effekten av enskilda satsningar är svårt, i synnerhet satsningar som påbörjas med skolelever i tidig ålder. Andelen kvinnor på civilingenjörstudier har dock successivt ökat från en nivå på knappa 25 procent år 2010 till ca 35 procent år 2020.

För att nå underrepresenterade grupper är ett uppsökande rekryteringsarbete viktigt. I åtta år har Umeå universitet ordnat med bussresor för att gymnasieelever från norra Sverige ska ha möjlighet att besöka Öppet hus på campus för att möta och prata med representanter och studenter från olika utbildningsprogram. Undersökningar har visat att ett besök på campus betyder mycket för intresset att studera vid universitetet och att det för många gymnasieelever är första gången som de besöker ett universitet. I samarbete med universitetets studenter genomförs också årligen gymnasiebesök och mässor för gymnasieelever.

Den universitetsgemensamma studievägledningen genomförde under 2020 projektet Studenter från studieovana miljöer. Ett av de övergripande målen var att nå ut till presumtiva studenter från studieovana hem i några utvalda kommuner med låg övergång till högre studier, t ex Vilhelmina, Åsele och Dorotea. Ett antal digitala informationstillfällen genomfördes. Att i utbildningsinformation tydligt knyta utbildningen till möjliga yrken och till arbetslivet är ett sätt att främja och bredda deltagandet. Vid ett informationstillfälle deltog därför en representant från Arbetsförmedlingen för att tillföra arbetsmarknadsperspektivet och informera om norra Sveriges arbetsmarknad, kompetensbrist och utbildningsbehov.

Ett annat mål med projektet var att nå ut till presumtiva studenter med utländsk utbildningsbakgrund. Ett antal informationstillfällen om grundläggande högskolekunskap på engelska och arabiska genomfördes för presumtiva studenter med annat modersmål än svenska. För presumtiva studenter med utländsk utbildning genomfördes en digital seminarieriserie.

Projektet är avslutat men samverkan fortsätter och fokus är att nå presumtiva studenter för att med information och stöd inför studieval sänka trösklarna till högskolestudier. Erfarenheter från de digitala föreläsningarna visar dock på utmaningen att nå ut till målgruppen presumtiva studenter från studieovana miljöer.³

Exempel 2. Nät- och distansutbildning

Stora delar av norra Sverige, i synnerhet inlandet, har utmaningar med kompetensförsörjningen, särskilt när det gäller lärar-, vård- och omsorgsutbildningarna. Distansutbildning är ett sätt att öka och stärka utbildningsnivån på dessa områden.

Umeå universitet har lång erfarenhet av utbildning på distans. Under många år, innan internet möjliggjorde dagens nätbaserade utbildningsutbildning, förlades både kurser och program till ett antal orter i framförallt norra Sverige. Idag har Umeå universitet ett stort och brett utbud av distansutbildning, helt eller delvis nätburet. Andelen distans- och nätburen utbildning vid lärosätet har ökat stadigt under de senaste fem åren, och var 2020 högre än den tidigare toppnoteringen 2010–2011. Den Humanistiska fakulteten har en majoritet av helårsstudenterna inom nätbaserad utbildning (52 procent). Distansutbildning kan sägas ingå som en naturlig del av Umeå universitets vision genom att det vidgar lärosätets upptagningsområde samt ökar möjligheterna för breddad rekrytering och livslångt lärande för de som är bosatta på orter utom pendlingsavstånd till campus och/eller vill kombinera vidareutbildning med förvärvsarbete. Umeå universitet har analyserat ett antal utbildningsprogram som lärosätet ger både som campusutbildning och som distansutbildning avseende kön, ålder och söktryck. Analysen omfattar sjuksköterskeprogrammet, socionomprogrammet, teologprogrammet, studie- och yrkesvägledarprogrammet, apotekarprogrammet samt högskoleingenjörsprogrammet i elkraftteknik. I fallet med apotekarprogrammet används apotekarprogrammet i Uppsala som campusbaserad referens och i fallet med elkraftteknik används högskoleingenjörsprogrammet i elektronik och datorteknik som campusbaserad referens.

Analysen av rekryteringen till dessa utbildningar visar att den genomsnittliga effekten av att förlägga en utbildning på distans är att andelen studenter äldre än 25 år ökar med ca 45 procentenheter, att andelen kvinnor ökar med ca 3 procentenheter samt att söktrycket ökar 3,8 gånger. Variationerna är dock stora mellan olika utbildningar.

Sjuksköterskeprogrammet på distans visar även en geografiskt bredare rekryteringsbas. Det gäller också en särskild antagning till Sjuksköterskeprogrammet som genomförs fr o m höstterminen 2020 där den verksamhetsförlagda undervisningen genomförs i Lycksele med omnejd, med Skellefteå som studieort för de övriga sammankomsterna i distansutbildningen. Detta med avsikt att stimulera fler sökanden från Västerbottens inland där övergångsfrekvensen till högre studier i flera kommuner är

³ En närmare beskrivning av projektet Studenter för studieovana miljöer och vilka lärdomar som dragits, finns sammanställda i en slutrapport som kan tillhandahållas om önskemål finns.

väsentligt lägre än riksgenomsnittet. Satsningen har varit lyckad med över 15 reserver per antagen student. 75 procent av de antagna till utbildningen kommer från Västerbottens inland.

Umeå universitets jämförelse mellan distansutbildningar och campusutbildningar visar att andelen kvinnor som studerar på distans är högre än andelen män som studerar på distans. Exempelvis lockar distansutbildningen i elkraftteknik en högre andel kvinnor jämfört med en campusutbildning inom liknande ämnesområde. Sned könsfördelning är ett generellt problem på ingenjörsutbildningar, i synnerhet högskoleingenjörsutbildningarna. Det är positivt att en distansutbildning till högskoleingenjör främjar en jämnare könsfördelning och distanseffekten gav i detta fall en ökning av andelen kvinnor med ca 16 procentenheter.

Ett annat exempel är att de studenter som är antagna på Socionomprogrammet på distans har fler hemmavarande barn jämfört med de som är antagna vid campusprogrammet.

Att medelåldern, andelen kvinnor samt andelen studenter med hemmavarande barn är högre hos Umeå universitets distansstudenter än campusstudenter, stämmer väl överens med UKÄ:s rapport *Distansutbildning i svensk högskola* (2017:18). UKÄ:s rapport visar också att jämfört med campusstudenter har en högre andel av distansstudenterna lågutbildade föräldrar (avser vissa utbildningar). Det sistnämnda saknar Umeå universitet underlag för att verifiera. Umeå universitet har heller inga data beträffande svensk respektive utländsk bakgrund hos lärosätets studenter.

Flera av de analyserade utbildningarna, t ex Socionomprogrammet som givits på distans sedan 2019, har högt söktryck vilket medför att de studenter som antas har höga meritpoäng. Detta medför möjligen att personer som tillhör gruppen socialt underrepresenterade grupper har svårt att bli antagna på programmet. Distansutbildning kan alltså göra att vissa grupper missgynas medan andra, i detta fall kvinnor med hemmavarande barn, gynnas.

Avbrotten är generellt större för distansutbildningar än för campusutbildningar, detta gäller såväl nationellt som vid Umeå universitet. En förklaring kan vara att distansstudenter förvärsarbetar parallellt med studierna i högre utsträckning än campusstudenter. Genom samarbete med kommuner och lärcentra i de tre nordligaste länen möjliggörs för distansstudenter att ha en studieplats i den kommun där de är bosatta. Att Umeå universitet i ännu större uträkning ska verka för att distansstudenter som är utlokaliserade i landet ska kunna samverka med lokala lärcentra eller dylikt för att få bättre stöd i sina studier är en möjlig åtgärd för att minska avhoppet. Erbjudanden skulle t ex kunna vara studievägledning, studiegrupper med egna resurser i form av lokal, bibliotek och möten med arbetsgivare. Ett annat utvecklingsområde är att samla, tydliggöra och tillgängliggöra information om lärosätets utbud av nät- och distansutbildningar. Av de medel som regeringen tilldelade svenska lärosäten för utveckling av distansutbildning 2021 satsar universitetet därför ca en miljon kronor på sådana insatser.

Exempel 3. Tidiga stödinsatser

Det finns en stark koppling mellan de insatser som görs för att bredda rekryteringen respektive bredda deltagandet, i synnerhet de insatser som görs under första studieåret. Sådana insatser kan göra att fler vågar söka sig till högre studier, men också att fler stannar kvar. Nedan följer exempel på sådana åtgärder.

Introduktion och mottagning

Flera av universitetets utbildningsprogram genomför välkomstringningar där befintliga studenter ringer upp nyantagna och erbjuder information. Syftet är att minska antalet avhopp mellan antagning och registrering. Dessa insatser kan vara särskilt viktiga för att bredda rekryteringen då t ex personer från studieovana miljöer kan känna tveksamhet inför att påbörja en akademisk utbildning. I Nybörjarenkäten 2019 tillfrågades studenterna om värdet av dessa välkomstringningar. Bland de som svarade tyckte drygt hälften (57 procent) att ringningen var bra.

Genom att studenter tidigt informeras om sin utbildning och om vad det innebär att studera vid universitetet får de bättre förutsättningar för att klara övergången till högre studier. Umeå universitet ser därför välkomnande, mottagning och introduktion som viktiga aktiviteter för att lägga grunden för en framgångsrik studietid. Under 2018 genomförde Umeå universitet en utredning avseende välkomnande, mottagande och introduktion för nya studenter vid universitetet. Baserat på utredningens resultat och rekommendationer och forskning inom retention och transition genomför Studentcentrum sedan 2019 introduktionsföreläsningar i syfte att stödja och underlätta studenters väg in i studier och därmed bidra till hög genomströmning och breddat deltagande. Föreläsningarna innehåller information om olika områden som studenter berörs av under studietiden, t ex allmän akademisk orientering, hälsa, stöd vid funktionsnedsättning, studieteknik och IT- tjänster. Vid samtliga tillfällen har utvärderingar genomförts.

Studenternas upplevelse av lärosätets välkomnande, mottagning och introduktion följs t ex upp i Nybörjarenkäten. I 2019 års enkät noterades att andelen studenter som är mycket nöjd i dessa avseenden har ökat successivt sedan 2015, vilket kan tas som ett belägg för att ett positivt förbättringsarbete skett under denna tid. Det handlar exempelvis om informationen som skickas ut till de nya studenterna, tillgänglighet via telefon och mejl samt utbildning av de studenter som genomför mottagningsverksamhet.

Klassföreståndarprojektet

Klassföreståndarprojektet är ett pilotprojekt av peer-to-peer-karaktär och var en av flera insatser som genomfördes inom ramen för Studentcentrums projekt *Studenter från studieovana miljöer*. Baserat på Lärarhögskolans avhoppsanalyser fokuserade en del av projektet på Förskolläraryrket genom att under hösten 2020 stötta studenterna under deras första veckor på utbildningen. De nya studenterna fick delta i ett pilotprojekt av peer-to-peer-karaktär. Studenter på senare terminer av ett läraryrkeprogram, som har i färskt minne hur det är att vara nybörjare men samtidigt hunnit bli rutinerade studenter, rekryterades som ”klassföreståndare”. Dessa klassföreståndare utbildades inför uppdraget av studievägledare vid Studentcentrum och fick handledning under tiden uppdraget pågick. Genom föreläsningar, informella träffar och en särskild Facebookgrupp fungerade dessa ”klassföreståndare” som ett extra stöd som gav de nya studenterna den hjälp de behövde.

Pilotprojektet utvärderades vid terminens slut och i samband med att projektet *Studenter från studieovana miljöer* avslutades i december 2020. Utifrån utvärderingarna har en vidareutvecklad insats genomförts på samma utbildningsprogram vid terminsstarten våren 2021. Exempelvis blev ”klassföreståndarnas” pass dubbelt så många, men hälften så långa och varje pass fick ett tydligt tema som kommunicerades till studenterna i förväg. Några tillförlitliga analyser av förändringar av genomströmningen på utbildningsprogrammet har ännu inte kunnat genomföras.

Tidiga matematikinsatser

I samband med Teknisk-naturvetenskapliga fakultetens årliga dialoger mellan utbildningsledare och programansvariga identifierades avhopp från data- och IT-utbildningar som ett problemområde. En kvalitativ avhoppsanalys visade att tidiga avhopp framförallt berodde på svårigheter att klara de inledande matematikkurserna. Mycket talade därför för att stödinsatser på de tidiga matematikkurserna vore en effektiv åtgärd för att motverka de tidiga avhopp.

Institutionen för matematik och matematisk statistik tilldelades medel för strategisk rekrytering av lektorsresurs med särskilt pedagogiskt ansvar. Lektorsresursen har utvecklat nya pedagogiska grepp, t ex självriktande uppgifter med utförliga svar i ett webbverktyg som kan användas av studenterna för självstudier. De nya metoderna har implementerats på kurser i samverkan med andra lärare. Satsningen har därmed inte bara gynnat datautbildningar utan samtliga ingenjörsutbildningar samt bidragit till pedagogisk kompetenshöjning för lärare vid institutionen. Bl a pandemin har gjort det svårt att göra tillförlitliga analyser av genomströmningen på olika kurser 2020 jämfört med 2019. Vid åtminstone en av kurserna, Basfärdigheter i algebra, ökade dock genomströmningen från 58 till 76 procent efter insats av pedagogiska stödåtgärder.

Språkförmåga

Studieverkstaden, se ovan, erbjuder bl a konsultativ hjälp till lärare på utbildningsprogram för att på olika sätt väva in generella kompetenser i programstrukturer. I ett antal utbildningsprogram är stödet direkt integrerat i undervisningen. Ett exempel är det pilotprojekt vid ämneslärarprogrammet som Lärarhögskolan inledde tillsammans med Studieverkstaden år 2018 och som slutfördes under 2019.

I kursutvärderingar av studenternas första kurs inom ämneslärarprogrammet lyfte kursansvariga lärare att studenternas akademiska skrivande var bristfälligt. Under första terminen gjordes särskilda insatser för att stärka studenternas akademiska skrivande, undervisa om vad som krävs för lyckade studier och det egna ansvaret för att nå dit. Projektet ledde till goda resultat i form av ökad kvalitet på studenternas skriftliga inlämningsuppgifter och för att sprida erfarenheterna presenterades det på den Tekniska-naturvetenskapliga fakultetens lärardag hösten 2020. Tanken är att samarbetet mellan Studieverkstaden och Lärarhögskolan ska bli en del av den ordinarie verksamheten. Lärarhögskolan beslutade under hösten 2020 att tillskjuta medel för att ytterligare arbeta med språkförmågan för studenter inom Lärarhögskolans program. Avsikten med satsningen är dels att utgå från det arbete som redan utförs, se hur det kan utvecklas och få en förbättrad progression, dels att föreslå åtgärder på områden där det i dagsläget saknas angelägna insatser. Arbetet kommer att starta under våren 2021.

Studieverkstadens arbete med akademiskt skrivande är i dag integrerat i flera programutbildningar, bl a i Journalistprogrammet, Socionomprogrammet och Polisutbildningen.

Hur följer lärosätet upp resultatet från arbetet med breddad rekrytering?

Fakulteter, institutioner och stödfunktioner ansvarar för uppföljning av sina respektive insatser för breddad rekrytering. I utbildningsprogrammets verksamhetsberättelse (aktivitet 6 i Kvalitetssystem för utbildning) som sammanställs årligen och som ligger till grund för kvalitetsdialog mellan fakultetsledning och programansvarig redovisas bl a studenternas genomströmning. Statistiken används t ex för att följa upp om studenterna genomför utbildningen inom planerad studietid och för att genomföra avhoppsanalyser. Bland annat Lärarhögskolan arbetar med systematiska avhoppsanalyser. Ett exempel på åtgärd som föranletts av dessa analyser är de insatser som gjordes

vid förskollärarytbildningen, se ovan. Även den Medicinska fakulteten genomförde under 2019 avhoppsanalyser på samtliga utbildningsprogram på grundnivå och avancerad nivå. Vid Medicinska fakulteten är breddad rekrytering en punkt i utbildningsprogrammets verksamhetsberättelse.

Vissa utbildningar följer systematiskt upp sina studenter genom alumnundersökningar. Resultaten av uppföljningarna används t ex för att ge presumptiva studenter en bild av arbetsmarknaden efter en utbildning.

Sedan Umeå universitet senast bytte webbpubliceringsverktyg följs innehållskvalitet upp ur ett tillgänglighetsperspektiv med hjälp av ett uppföljningsverktyg. När lärosätet började mäta tillgängligheten hösten 2017 var nivån på tillgänglighet 62 för branschindex och Umeå universitets webbsidor (www.umu.se) låg på 63. I dag ligger www.umu.se på nivån 98 och branschindex på 69.

Arbetet med att följa upp resultatet av insatser för att bredda rekryteringen är ett utvecklingsområde. Det finns också utmaningar med sådana uppföljningar då det kan vara svårt att isolera effekten av enskilda satsningar och deras effekt på underrepresenterade grupper. Till exempel har den Teknisk-naturvetenskapliga fakulteten under många år gjort olika satsningar på att öka andelen kvinnor på ingenjörsutbildningarna. Det har framför handlat om att öka intresset för teknik och matematik hos elever i grundskolan. De senaste tio åren syns ökning av andelen kvinnor på ingenjörsutbildningarna. Det är dock mycket svårt att avgöra olika satsningars betydelse för detta.

SWOT-analys

Nedanstående SWOT-analys har tagits fram i samarbete mellan fakulteter, Lärarhögskolan och utvalda stödfunktioner. I syfte att konkretisera diskussionen delades området breddad rekrytering upp i breddning med avseende på kön, föräldrars utbildningsnivå, utländsk härkomst, funktionsnedsättning, geografi och ålder.

SWOT-analysen belägger att mycket görs och att det goda ambitioner att arbeta med breddad rekrytering, både internt på lärosätet men också i omgivande samhälle. Det är dock svårt att veta vilka åtgärder som ger resultat, dels för att det är svårt att följa upp satsningar på kort sikt, dels för att den skeva fördelning i rekrytering beror på samhällsstrukturer som upplevs vara bortom vad som är påverkbart för lärosätet.

Styrkor	Svagheter
<ul style="list-style-type: none"> • Generell vilja att öka söktryck på utbildningar med för lågt söktryck <p>Breddning med avseende på kön</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stark vilja att arbeta med frågan • Riktade insatser mot barn och ungdomar (Levande frågelåda, ForskarFredag och Curiosum) • Kompetens i studentrekryterings-kommunikation för att motverka könsstereotyper t ex för bildval <p>Breddning med avseende på föräldrars utbildningsnivå</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bra information till gymnasieungdomar • Riktade insatser mot barn och ungdomar (Levande frågelåda, ForskarFredag och Curiosum). • Strukturerat arbetssätt med studentrekryteringskommunikation för att sänka tröskeln till högre studier. <p>Breddning med avseende på utländsk härkomst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lärare med olika bakgrund • Positiv bild av Umeå och Umu • Studievägledning öppen och tillgänglig för alla • Information och stöd på webben om reell kompetens och validering som ett sätt att bli behörig <p>Breddning med avseende på funktionsnedsättning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Väl utbyggd hantering av stödbehov • Information på websidor om universitetets stöd och om hur ansökan går till • Väl utbyggd hantering av stödbehov 	<ul style="list-style-type: none"> • Generellt saknas incitament att bredda rekrytering till en utbildning om den redan är översökt • Det saknas tydliga mål för breddad rekrytering <p>Breddning med avseende på kön</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ojämn könsfördelning inom lärarkåren på vissa utbildningar • Alltför ojämn könsfördelning på utbildningar avskräcker • Svårt att veta vilka åtgärder som ger effekt • Inget strukturerat kommunikationssamarbete kring denna typ av frågor mellan gemensam kommunikationsfunktion och fakultet/ institution <p>Breddning med avseende på föräldrars utbildningsnivå</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svårt att veta vilka åtgärder som ger resultat • Svårt att följa upp • Inget strukturerat kommunikationssamarbete kring denna typ av frågor mellan gemensam kommunikationsfunktion och fakultet/ institution • Komplicerad beskrivning av kurser och utbildningar – svårt att förstå <p>Breddning med avseende på utländsk härkomst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Resurser för att hantera eventuella språkproblem • Komplicerad beskrivning av kurser och utbildningar – svårt att förstå

- Studiehundledning av mentorstöd

Breddning med avseende på geografi

- Väl utbyggda distans och decentraliserade utbildningar
- Utbyggt samarbete med lärcentra
- Positiv bild av Umu i regionen
- Strukturerat arbetssätt med studentrekryteringskommunikation för att rekrytera från olika delar av landet

Breddning med avseende på ålder, livslångt lärande

- Decentraliserade utbildningar
- Strukturerat arbetssätt med studentrekryteringskommunikation för att beskriva olika vägar till högre studier, vi olika åldrar och genom olika livsval
- Studievägledning öppen och tillgänglig för alla
- God valideringskompetens
- Erfarenheter av prövningar av behörighet vid institutionen för språkstudier
- Bra information och stöd på webben för ansökan om reell kompetens för behörighet

- Behörighetsgivande kurser i svenska ges på grundnivå, vilket belastar studiemedel och försvårar för en längre högskoleutbildning
- Avsaknad av information på engelska på webben.

Breddning med avseende på funktionsnedsättning

- Bristande resurser för extra stöd
- För mycket ej stödanpassat innehåll på webbsidor (tex pdf-format)

Breddning med avseende på geografi

- Svårt för lärosäten att omsätta kortsiktiga satsningar från regeringen till handling

Breddning med avseende på ålder, livslångt lärande

- Ej efterfrågat kursutbud
 - Brist på kunskap om vad lärosätet kan erbjuda
 - Svårt för lärosäten att omsätta kortsiktiga satsningar från regeringen till handling
 - Endast visst strukturerat kommunikations-samarbete kring denna typ av frågor mellan gemensam kommunikationsfunktion och fakultet/institution
- Komplicerad beskrivning av kurser och utbildningar

Möjligheter	Hot
<p>Breddning med avseende på kön</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stort intresse från externa parter att arbeta med frågan • Alumner intresserade av att utgöra förebilder i kommunikation <p>Breddning med avseende på föräldrars utbildningsnivå</p> <ul style="list-style-type: none"> • Långsam höjning av utbildningsnivån i tex inlandet • Alumner intresserade av att delta i "mentor"-verksamhet <p>Breddning med avseende på utländsk härkomst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunskapen om möjligheterna som kommer med högre utbildning förbättras (om än långsamt) • Intresse bland externa funktioner och nätverk för kommunikationssamarbete och på så sätt nå ut och få bättre effekt av kommunikationen • Intresse bland internationella studenter vid Umu att samarbeta för att hitta framgångsrika sätt att kommunicera med målgruppen • Det kommande behörighetsprovet för grundläggande behörighet <p>Breddning med avseende på funktionsnedsättning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Starka intresseorganisationer <p>Breddning med avseende på geografi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stort intresse från kommuner och lärcentra att arbeta med frågan <p>Breddning med avseende på ålder, livslångt lärande</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intresse bland externa parter • Statsmakternas förväntningar • Goda kontakter med andra som arbetar med validering regionalt, nationellt och internationellt • Goda kontakter med organisationer inom livslångt lärande och kompetensväxlingar för kompetenskartläggning och uppdragsutbildningar 	<p>Breddning med avseende på kön</p> <ul style="list-style-type: none"> • Könstrukturer grundläggs mycket tidigt, svårt att påverka inför högskolevalet. • Asymmetriska normer: det förefaller viktigare att få kvinnor intresserade av teknik än män av vård och skola <p>Breddning med avseende på föräldrars utbildningsnivå</p> <ul style="list-style-type: none"> • Starka värderingar som grundläggs mycket tidigt, svårt att påverka inför högskolevalet. • Ej självklart att högskoleutbildning lönar sig. Möjligt att få jobb utan. <p>Breddning med avseende på utländsk härkomst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Starka värderingar som grundläggs mycket tidigt, svårt att påverka inför högskolevalet. • Språkproblematik <p>Breddning med avseende på funktionsnedsättning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svårt att nå ut med riktad information • Viss undervisning svår att tillgänglighetsanpassa • Begränsningar i tekniska hjälpmedel • Informationsflödet från tidigare utbildningsformer tex gymnasieskolan/folkhögskolor <p>Breddning med avseende på geografi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Presumptiva studenter kan ej lämna familj etc. • Presumptiva studenter har för långt till orter med högre utbildning • Svårt att få ekonomisk bärighet i lösningar för kommuner med liten befolkning • Bostadssituationen i Umeå, möjligheten till boende är en viktig faktor för att sänka tröskeln till att flytta för studier <p>Breddning med avseende på ålder, livslångt lärande</p> <ul style="list-style-type: none"> • Presumptiva studenter fast i familjesituation • Ekonomi – dyrt med studielån